

Mobiel Projectbureau OpTrek Den Haag — Architectonische interventies als subtiele commentaren

De wijk Transvaal in Den Haag, ten zuidwesten van het centrum en grenzend aan de Haagse Markt en het Zuiderpark, ondergaat tot 2014 een veelomvattende transformatie. 3000 sociale huurwoningen worden afgebroken, in plaats daarvan worden 1600 nieuwe woningen gerealiseerd, waarvan het overgrote deel voor de verkoop zal zijn. Mobiel projectbureau OpTrek is een kunstenaarsorganisatie die in de zomer van 2002 werd opgericht door Sabrina Lindemann en Annechien Meier. Zij voelden zich betrokken bij de ingrijpende veranderingen die deze wijk door de geplande grootschalige stedelijke vernieuwing zou ondergaan en stelden de vraag wat de rol van kunstenaars kan zijn in dit transformatieproces. Met een programma van uiteenlopende kunstprojecten en activiteiten levert OpTrek commentaar op de omvangrijke stedenbouwkundige veranderingen in Transvaal.

OpTrek initieert per jaar gemiddeld zes grotere projecten in de openbare ruimte van de wijk Transvaal en diverse kleinschaliger activiteiten zoals lezingen of filmavonden. Multidisciplinaire kunstenaars uit binnen- en buitenland krijgen de opdracht via projecten hun visie te geven op de veranderingen in de wijk. Deze projecten hebben de werking van een vergrootglas dat op de wijk wordt gericht, met het effect dat opvallende details zoals persoonlijke verhalen, bestaande en verdwijnende sociale structuren en het overheidsbeleid worden uitvergroot. Aan het begin van ieder project staat OpTrek, afwisselend als initiator, bemiddelaar en curator, hoe dan ook altijd als getuige van het transformatieproces.

De projecten van OpTrek balanceren alle op het snijvlak van autonomie en kritiek, doordat ze naast hun 'esthetische waarde' commentaar geven op het beleid. Bovendien hebben de projecten ook een concrete functie voor de buurt.

Aanvankelijk richtte het programma van het mobiele projectbureau zich vooral op de opbouw van een netwerk van buurtbewoners en functionarissen, archivering via bijvoorbeeld interviews en het creëren van een draagvlak in de wijk; gaandeweg werd de aandacht verlegd naar een meer politieke betrokkenheid. Zo richtte het project *Sloop zelf* van PIEK! zich op het spreidingsbeleid van de gemeente en *Restaurant Gratis* van Schie 2.0 op vergroting van het veiligheidsgevoel door het ondersteunen van bestaande sociale netwerken.¹

Ook gaf OpTrek sinds 2005 meer opdrachten aan kunstenaars om strategieën te ontwikkelen die de fase tussen afbraak en opbouw, een fase van stagnatie en destructie die de wijk isoleert, in haar tegendeel doen verkeren. Momenteel wordt gewerkt aan de realisatie van *Hotel Transvaal**-***** *Hotel van de Tussentijd*, een concept van RAL 2005 (Jan Konings en Duzan Doepel). Hierbij wordt het overschot aan ruimtes die ontstaan door de veranderingen in de wijk gebruikt om op bijzondere wijze één- tot vijfsterren-hotelkamers in te richten. *Hotel Transvaal* vult

1

Dit project werd gerealiseerd in het kader van de Stroom Travels, een serie reizen door Den Haag georganiseerd door STROOM, Haags centrum voor beeldende kunst t/m architectuur. Deze reizen bieden telkens een nieuw perspectief op Den Haag en tonen plekken en bijzonderheden waar normaal gesproken aan wordt voorbijgegaan.

Architectural Interventions as Subtle Commentary — Mobile Project Bureau OpTrek, The Hague

1

This project was part of the Stroom Travels, a series of trips through The Hague organised by Stroom, a centre for art and architecture based in the city. Each of these trips provides a new perspective on The Hague and highlights places and details that are usually ignored.

The Transvaal neighbourhood, situated south-west of The Hague's city centre and bordering the Haagse Markt and the Zuiderpark, is to be the scene, until 2014, of a transformation of far-reaching scope. A total of 3,000 public-sector rental housing units will be demolished, to be replaced by 1,600 new dwellings, the majority of which will be owner-occupied properties. The mobile project bureau OpTrek is an artists' organisation founded by Sabrina Lindemann and Annechien Meier in the summer of 2002. They felt a sense of involvement in the drastic changes this area would undergo as a result of the planned large-scale regeneration and raised the question of what the role of artists can be in this transformation process. Through a programme of diverse art projects and activities, OpTrek is delivering a running commentary on the extensive urban development transformations in Transvaal.

Each year, OpTrek initiates an average of six major projects in the public space of the Transvaal neighbourhood, as well as various smaller-scale activities such as lectures or film nights. Multidiscipline artists from the Netherlands and abroad are commissioned to give their vision of the changes in the neighbourhood in the form of projects. For OpTrek, the projects serve as a magnifying glass focused on the neighbourhood, so that inconspicuous details like personal stories, existing and vanishing social structures, as well as political policy, are given greater prominence. At the start of such projects, OpTrek operates sometimes as the initiator, sometimes as a mediator or as a curator, but always as a witness to the transformation process.

OpTrek's projects are balanced on the 'cutting edge' between autonomy and critique, in that, in addition to their 'aesthetic value,' they provide a commentary on policy. Moreover, the projects also have a concrete function for the area.

Initially, the mobile project bureau's programme focused primarily on building a network of area residents and officials, compiling an archive - through interviews, for instance - and creating a base of support in the neighbourhood; along the way attention has steadily shifted to more political involvement. For example, the project *Sloop zelf* (do-it-yourself demolition) by PIEK! focused on the city's distribution policy, while *Restaurant Gratis* by Schie 2.0 focused on the proportion of a heightened sense of security through supporting existing social networks.¹

Since 2005, OpTrek has also increasingly commissioned artists to develop strategies that can turn around the phase between demolition and reconstruction, a phase of stagnation and destruction that isolates the area, turn it into the opposite of itself. One on-going project at the moment is the *Hotel Transvaal**-**** *Hotel van de Tussentijd* (hotel of the interim), a concept by RAL 2005 (Jan Konings and Duzan Doepel). This puts to use the surplus of spaces created by the changes in the neighbourhood, turning them, in unique ways, into 1- to 5-star hotel

op deze manier het vacuüm in de tussenfase, waardeert deze op en laat zien dat gebieden-in-transformatie wel degelijk potentie hebben.

Geveltransformaties Het kantoor van OpTrek, telkens gevestigd in een leegstaand huis, dient als uitvalsbasis, broedplaats en ontmoetingsplek. Gemiddeld verblijft de organisatie zes maanden op een adres om daarna, meetrekkend met de sloop, te verhuizen. De gevel van ieder nieuw kantoor ondergaat een ingreep om de aanwezigheid van OpTrek in de buurt te markeren. OpTrek is sinds 2002 zes keer verhuisd en de gevelprojecten hebben zich door de jaren heen van een meer autonome benadering ontwikkeld tot een aanpak waarbij de architectonische interventies een eigentijds commentaar geven op de omgang met de geschiedenis en op toekomstige architectuur en stedenbouw.

Op het eerste adres aan de Scheepersstraat (augustus 2002 t/m maart 2003) werd de gevel door de Japanse kunstenaar Tadashi Kawamata opvallend gemarkeerd met een constructie van vloerplanken afkomstig uit Transvaalse slooppanden. De constructie stak dwars door de ramen naar binnen, waar Kawamata de planken door het pand liet lopen en er nieuwe ruimtes mee creëerde.

Het gevelproject *DakLichtErker* (juni 2003 t/m november 2004), gebouwd door 2012 Architecten, richtte zich op hergebruik van afvalmaterialen in de bouw. 2012 Architecten verrichtte daarvoor een speciaal onderzoek in de buurt naar de belangrijkste lokale afvalstromen om zo een kringloop tot stand te brengen waarin zo min mogelijk energie wordt verspild. Voor hun interventie, een vergroot daklicht annex erker, gebruikten zij oude aluminium deuren uit sloopwoningen in de buurt. Behalve als markering van OpTrek kreeg de daklichterker in de avond ook een tweede betekenis voor de wijk. Het werd een lichtbaken in de straat die door de vertrekkende buurtbewoners alsmaar leger en donkerder werd.

Met het project *Segment XVII, 'Patrimonium'* (oktober 2004 t/m januari 2005) bedachten de kunstenaars Dijkman/Osterholt voor het mobiel projectbureau OpTrek een gevelproject waarin de christelijke teksten die ooit aan het begin van de afgelopen eeuw werden geplaatst door de woningstichting Patrimonium, een hoofdrol speelden. Deze teksten, zoals 'draagt elkanders lasten' of 'bid en werk', destijds gericht aan de mensen die in Transvaal kwamen wonen, werden door Dijkman en Osterholt samengebracht met de vormgeving van de huidige gevelreclame in de wijk. De kunstenaars zagen hun installatie van lichtbakken, luifels, uitbouwsels en reclameborden als een 'monument' voor het in elkaar schuiven van verschillende culturen en tijdspannen. Met de afbraak van de oude huizen, die geschiedenisdragers zijn van een bepaalde tijd, verdwijnt immers weer een stuk Nederlands cultuuroed.

De kunstenaars Michiel Voet en Jeroen Bisscheroux visualiseerden in hun werk *Jack, external unit* (maart 2005 t/m maart 2006) het conflict van de historische gebouwen met de nieuwe tijd. Een gladde, felrood gekleurde unit met hightechuitstraling werd geïmplanteerd in de gevel van een oud gebouw. De architectonische unit contrasteerde sterk met het karakter van het oude pand. Als een parasiet leek de unit zich vol te zuigen met verhalen uit het huis en de buurt. Aan de voorkant van de unit bevond zich een videoprojectiescherm dat gebruikt werd voor het videoprogramma *OpTV*, gemaakt door de kunstenaars Iratxe

rooms. In this way, *Hotel Transvaal* fills the vacuum of the interim phase, increases its value and shows that areas undergoing transformation really do have potential.

Façade Transformations OpTrek's office, each time set up in a vacant home, serves as a base of operations, 'incubator' and meeting place. The organisation stays at one address for an average of six months, moving on to keep pace with the demolition work. The façade of each new office is redone in order to sign-post OpTrek's presence in the neighbourhood. Since 2002, OpTrek has moved six times, and the façade projects have developed over the years, from a more autonomous approach towards an approach in which the architectural interventions provide a contemporary commentary on dealing with history and on future architecture and urban design.

At their first address (August 2002 to March 2003) on the Scheepersstraat, the Japanese artist Tadashi Kawamata dramatically sign-posted the façade with a structure of floorboards from condemned buildings in the Transvaal neighbourhood. The structure penetrated the windows, and Kawamata extended the planks throughout the building, creating new rooms.

The façade project *DakLichtErker* (skylight oriel), built by 2012 Architecten (June 2003 to November 2004) focused on reusing waste construction materials. To this end, 2012 Architecten conducted a special survey in the area to locate the main sources of local waste, in order to create a recycling circuit that wastes as little energy as possible. For their intervention, an outsize combination skylight and oriel, they used old aluminium doors from condemned houses in the area. Aside from its function as a sign-post for OpTrek, the skylight oriel took on an additional meaning for the neighbourhood. It became a light beacon in a street turned steadily emptier and darker by the exodus of its residents.

With the project *Segment XVII, 'Patrimonium'* the artist duo Dijkman/Osterholt, (October 2004 to January 2005) came up with a façade project for the OpTrek mobile project bureau in which the Christian

Jaio en Klaas van Gorkum. Als hoogtepunten fungeerden de openstudio-dagen waarbij bewoners binnen in de rode unit plaats konden nemen om live voor de camera een bijdrage te leveren aan dit programma.

In het project *INTERACT* (januari 2007 t/m zomer 2007) van In Situ architecten werden twee sloopwoningen door het verwijderen van een vloer en het plaatsen van een grote trap met elkaar verbonden en voorzien van een vijf meter hoog kantelraam in de gevel. De oude woningen ondergingen een grondige metamorfose: ze veranderden in een aantrekkelijke loft. Via het kantelraam fungeerde de nieuwe ruimte tevens als openbaar podium voor zowel professionele theatermakers als buurtorganisaties. Zo werden door een videocamera opgenomen beelden van passanten geprojecteerd op de nieuwe klapgevel, waardoor een interactie ontstond tussen het gebouw, de passanten en de openbare ruimte. Op deze manier vormde dit project een bijdrage aan het functioneren van de openbare ruimte als plek voor presentatie, ontmoeting en interactie. In Situ architecten toonde met deze ingreep echter bovenal een alternatief voor de radicale sloop van grote delen van Transvaal. In plaats van alle oude woningen in deze wijk te slopen, zouden door middel van eenvoudige bouwtechnische ingrepen juist heel bijzondere woningen kunnen worden gerealiseerd voor een specifieke doelgroep.

Experiment en continuïteit Een belangrijke opgave van OpTrek was de reflectie op de positie van de kunstenaar in het stedelijke-vernieuwingsproces. Inmiddels bestaat OpTrek meer dan vier jaar. In deze periode zijn projecten ontstaan die de perspectieven, commentaren, kritieken en alternatieven van de kunstenaars laten zien op de ontwikkelingen in de wijk. Tijdelijke interventies, die vaak op subtiele manieren ingrijpen in het weefsel van de wijk, staan naast voorstellen voor nieuwe stedelijke strategieën met een meer duurzaam karakter. Terugblikkend op deze projecten valt een aantal zaken op. Continuïteit, duurzaamheid en de vrijheid van het experiment zijn belangrijke voorwaarden om in de openbare ruimte van een stadswijk als kunstenaar actief te zijn. Kortdurende interventies hebben vooral invloed op het moment zelf, maar hun 'effect' vloeit na de realisatie al snel weer weg. Natuurlijk

texts set in the walls by the housing association Patrimonium in the early twentieth century were to play a prominent role. These texts, such as 'bear one another's burden' or 'pray and work', intended at the time for the people who came to live in Transvaal, were merged by Dijkman and Osterholt with the design of contemporary commercial signage in the area. The artists saw their installation of light beacons, awnings, protruding structures and billboards as a 'monument' to the juxtaposition of different cultures and eras. After all, the demolition of the old dwellings, which carry the history of a specific period, entails the loss of yet another piece of Dutch cultural heritage.

Artists Michiel Voet and Jeroen Bisscheroux, in their work *Jack, external unit* (March 2005 to March 2006) visualised the conflict of the historic buildings with the new era. A smooth, bright-red unit with a high-tech allure was implanted in the façade of an old building. The architectural unit contrasted vividly with the old character of the edifice. Like a parasite, the unit seemed to gorge itself by sucking stories out of the house and out of the neighbourhood. On the front of the unit there was a video screen used for the video programme *OpTV*, produced by artists Iratxe Jaio and Klaas van Gorkum. Highlights were the studio open days when residents could enter the red unit in order to make a contribution to the programme live on camera.

In the project *INTERACT* (January 2007 to summer 2007) by In Situ architecten, two condemned dwellings were connected by removing a floor and installing a great staircase. A cantilever window 5 m high was installed in the façade. The old dwellings underwent a radical metamorphosis: they turned into an attractive loft. Through the cantilever window, the new space served as a public podium for professional theatre performers as well as neighbourhood organisations. For instance, video images of passers-by were projected onto the new swing façade, creating an interaction between the building, the passers-by and the public space. In this way, the project contributed to the functioning of the public space as a site for presentation, encounter and interaction. With this intervention, however, In Situ architecten above all presented an alternative to the radical demolition of large portions of Transvaal.

bestaan er de subtiele gevolgen, die vaak onmeetbaar zijn, zoals die van een ontmoeting, een verschuiving van perspectief van de kijker of een persoonlijke ervaring tijdens de deelname aan een kunstproject, die een eigen waarde met zich meebrengen.

Door een groot aantal van tijdelijke interventies in de openbare ruimte over een langere periode te realiseren, kunnen de verschillende projecten wel een dynamiek in de wijk genereren die opgemerkt wordt door de omgeving, maar over het algemeen vrijblijvend van aard is. Het gaat ten slotte om losse projecten waarbij niet per se wordt uitgegaan van een samenhangend geheel.

Concepten zoals *Hotel Transvaal*, die meer het karakter hebben van een methode dan van een project, kunnen door hun continuïteit, duurzaamheid en experimenteerdrijf meer aanknopingspunten bieden voor zowel wijkbewoners, kunstenaars alsook andere belanghebbenden. Ze weten door hun schaal, innovatieve waarde en toekomstvisie te prikkelen op sociaal-maatschappelijk, cultureel en economisch gebied.

In een tijd waarin de samenleving wordt beheerst door snelle maatschappelijke, culturele en economische ontwikkelingen enerzijds en sterke controle en regelgeving anderzijds zoekt OpTrek naar voorwaarden om als kunstenaar betekenis te hebben in een transformatiegebied. OpTrek meent dat de kunstenaar (beeldende kunstenaar, architect, ontwerper) zich door het duurzame experiment en door de langdurige anticipatie op een plek kan opwerpen als initiator van onverwachte impulsen voor een buurt of een gemeenschap.

Instead of tearing down all the old dwellings in this neighbourhood, it should be possible, through simple structural interventions, to create quite exceptional dwellings for a specific target audience.

Experiment and Continuity An important challenge for OpTrek was to reflect on the position of the artist in the urban renewal process. OpTrek has now been around for over four years. During this time, projects have been created that have shown the perspectives, commentary, critiques and alternative of the artists on the developments in the neighbourhood. Temporary interventions, which often mesh in subtle ways with the fabric of the area, stand alongside proposals for new urban strategies of a more sustainable nature. In looking back on these projects, a number of points stand out. Continuity, sustainability and the freedom of experimentation are crucial conditions for an artist to be active in the public space of an urban neighbourhood. Short-lived interventions mainly have an immediate impact, but their 'effect' quickly fades away after completion. Of course there are subtle effects, which are often immeasurable, such as that of an encounter, a shift in perspective for the observer or a personal experience while taking part in an art project, that carry a value all their own.

In realising a large number of temporary interventions in the public space over a longer period of time, the various projects can, however, generate a dynamic in the neighbourhood that is noticed by its surroundings yet remain generally open-ended and without strings attached. Ultimately, these are separate projects, not necessarily predicated on a cohesive whole.

Concepts like *Hotel Transvaal*, which have the quality of a method more than that of a project, can, through their continuity, sustainability and drive to experiment, provide additional points of departure for Transvaal residents and artists as well as other interested parties. Through their scale, innovative value and forward thinking, they succeed in providing social, cultural and economic stimulus.

In an era when society is dominated by rapid social, cultural and economic developments on the one hand and pervasive control and regulation on the other, OpTrek is looking for conditions in which artists can mean something to an area undergoing transformation. OpTrek feels that the artist (visual artist, architect, designer), through sustainable experimentation and long-lasting anticipation to a site, can serve as the initiator of unexpected impulses for a neighbourhood or a community.